

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่อง ความคิดเห็นต่อการแสดงความกตัญญูทวดเวที ที่พึงกระทำต่อมารดาบิดาของนักเรียนโรงเรียนตะพานหิน อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method) ทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เก็บข้อมูลเชิงประมาณโดยใช้แบบสอบถาม จำนวน ๒๗๗ ชุด และการวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และศึกษากับกลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนตะพานหิน อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร ผู้วิจัยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ แครชีและมอร์แกน ได้จำนวนกลุ่มประชากร ๒๗๗ คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เอง มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๘๑๕ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ หาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องความคิดเห็นต่อการแสดงความกตัญญูทวดเวทีที่พึงกระทำต่อมารดาบิดาของนักเรียนโรงเรียนตะพานหิน อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร จะมีการสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

๕.๑.๑ กตัญญูทวดเวทีหมายถึงการรู้คุณของผู้อื่นหรือสิ่งอื่นที่กระทำประโยชน์แล้วแก่ตนทั้งโดยตรงและโดยอ้อมแล้วจดจำและตระหนักในพระคุณนั้นหาโอกาสประกาศและตอบแทนพระคุณโดยไม่ได้อคิดว่าเป็นการใช้หนี้บุญคุณโดยตีราคาเหมือนอย่างการซื้อขายสิ่งของ กตัญญูทวดเวทีแบ่งเป็น ๒ ส่วนดังนี้ กตัญญูทวดเวทีบุคคลผู้รู้คุณท่าน กตัญญูทวดเวทีบุคคลผู้ตอบแทนหรือสนองคุณผู้มีพระคุณ กตัญญูทวดเวทีเป็นคุณธรรมที่สำคัญสำหรับมนุษยชาติเป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์และเป็นสัญลักษณ์ของคนดีตามหลักทางพระพุทธศาสนา ในมงคลสูตร ๓๘ ประการ ได้กล่าวถึงสิ่งที่เป็นมงคล หนึ่งในบรรดามงคลทั้งปวงนั้น ได้กล่าวถึง มาตาปิตุอุปัฏฐาน^๑ แปลว่า การบำรุงเลี้ยงดูมารดาบิดา ทั้งนี้ เมื่อมารดาและบิดาผู้อนุเคราะห์แก่บุตร ท่านเรียกว่า พรหม บุรพาจารย์ และอาหุ

^๑ อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๓/๑๐๗.

เนชบุคลของบุตรทั้งหลายและลักษณะของความกตัญญูกตเวทิตานั้นต้องเป็นคนดีคนดีย่อมมีความกตัญญูกตเวทิตาเป็นผู้ที่หนักแน่นอดทนให้การดูแลบำรุงรักษาบิดามารดาให้อยู่เป็นสุขความกตัญญูเป็นเรื่องเกี่ยวกับการทดแทนบุญคุณที่บุคคลอื่นทำดีกับตนเองลักษณะสำคัญของความกตัญญูกตเวทิตาเป็นคนที่มีความซื่อสัตย์สุจริตทั้งสอ งามประการคู่กันหากไม่มีกตัญญูกตเวทิตาก็เกิดขึ้นไม่ได้หรือหากมีเฉพาะกตัญญูแต่ไม่มีกตเวทิตาความกตัญญูกตเวทิตาก็ไม่สมบูรณ์ไม่เกิดการกระทำตอบแทนคุณที่เป็นรูปธรรมและความกตัญญูกตเวทิตาที่สมบูรณ์ต้องเป็นสัมมาทิฐิคือถูกต้องตามทำนองคลองธรรมไม่ผิดศีลธรรมไม่ผิดกฎหมายบ้านเมืองไม่ขัดระเบียบวินัยขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของสังคมผู้ปฏิบัติตนอยู่ในความกตัญญูย่อมตั้งอยู่ในภูมิของสัตบุรุษคนดีเป็นผู้มีคุณค่าน่ายกย่องสรรเสริญเหมือนแก้วอันประเสริฐ

๕.๑.๒ ความคิดเห็นต่อการแสดงความกตัญญูกตเวทิตาที่พึงกระทำต่อมารดาบิดาของนักเรียน โรงเรียนตะพานหิน อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร พบว่า ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๑๘๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๖.๐๖ มีอายุ ๑๖ ปี จำนวน ๑๐๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๖.๔๖ มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๕ จำนวน ๑๐๑ คนคิดเป็นร้อยละ ๖๖.๔๖ และเมื่อวิเคราะห์รายด้านสรุปได้ดังนี้

ความคิดเห็นต่อการแสดงความกตัญญูกตเวทิตาของนักเรียน โรงเรียนตะพานหิน อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

ระดับความคิดเห็นของนักเรียนต่อการแสดงความกตัญญูกตเวทิตา ที่พึงกระทำต่อมารดาบิดาของนักเรียน โรงเรียนตะพานหิน โดยภาพรวมนักเรียนมีความคิดเห็นต่อการแสดงความกตัญญูกตเวทิตาของนักเรียน โรงเรียนตะพานหิน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.00$) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

๑. ระดับความคิดเห็น ของนักเรียน โรงเรียนตะพานหิน อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตรต่อการแสดงความกตัญญูกตเวทิตา ที่พึงกระทำต่อมารดาบิดา ด้านบุตรที่เราเลี้ยงมาแล้วจักเลี้ยงเรา นักเรียนมีความคิดเห็นต่อการแสดงความกตัญญูกตเวทิตา ที่พึงกระทำต่อมารดาบิดา ของนักเรียน โรงเรียนตะพานหิน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.00$) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

๒) ระดับความคิดเห็น ของนักเรียน โรงเรียนตะพานหิน อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร ต่อการแสดงความกตัญญูกตเวทิตา ที่พึงกระทำต่อมารดาบิดา ด้านบุตรจักช่วยทำกิจของเรา นักเรียนมีความคิดเห็นต่อการแสดงความกตัญญูกตเวทิตา ที่พึงกระทำต่อมารดาบิดา ของนักเรียน

โรงเรียนตะพานหิน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๕๕$) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

๓) ระดับความคิดเห็น ของนักเรียนโรงเรียนตะพานหิน อำเภอ ตะพานหิน จังหวัด พิจิตรต่อการแสดงความกตัญญูทเวที่ ที่พึงกระทำต่อมารดาบิดา ด้านวงศ์ตระกูลจักดำรงอยู่ได้นาน นักเรียนมีความคิดเห็นต่อการแสดงความกตัญญูทเวที่ ที่พึงกระทำต่อมารดาบิดา ของนักเรียน โรงเรียนตะพานหิน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๓$) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

๔)ระดับความคิดเห็น ของนักเรียนโรงเรียนตะพานหิน อำเภอตะพานหิน จังหวัด พิจิตรต่อการแสดงความกตัญญูทเวที่ที่พึงกระทำต่อมารดาบิดาด้านบุตรจักปฏิบัติตนให้สมควรรับ ทรัพย์มรดกไว้ นักเรียน มีความคิดเห็นต่อการแสดงความกตัญญูทเวที่ ที่พึงกระทำต่อมารดาบิดา ของนักเรียนโรงเรียนตะพานหิน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๐๔$) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

๕) ระดับความคิดเห็น ของนักเรียนโรงเรียนตะพานหิน อำเภอตะพานหิน จังหวัด พิจิตรต่อการแสดงความกตัญญูทเวที่ ที่พึงกระทำต่อมารดาบิดา ด้านเมื่อเราทั้งสองตายไป บุตรจัก ทำบุญอุทิศให้ นักเรียนมีความคิดเห็นต่อการแสดงความกตัญญูทเวที่ ที่พึงกระทำต่อมารดาบิดา ของนักเรียนโรงเรียนตะพานหิน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๐๑$) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นที่สำคัญและน่าสนใจเกี่ยวกับการแสดงความกตัญญูทเวที่ ที่พึงกระทำต่อมารดาบิดา ของนักเรียนโรงเรียนตะพานหิน อำเภอ ตะพานหิน จังหวัดพิจิตรโดยจะอภิปรายผลตามลำดับ ดังนี้

๕.๒.๑ ความกตัญญูทเวที่หมายถึงการรู้คุณของผู้อื่นหรือสิ่งอื่นที่กระทำประโยชน์ แล้วแก้ตนทั้งโดยตรงและโดยอ้อมแล้วจดจำและตระหนักในพระคุณนั้นหาโอกาสประกาศและ ตอบแทนพระคุณโดยไม่ได้คิดว่าเป็นการใช้นี้บุญคุณโดยศิราคาราเหมือน อย่างการซื้อขายสิ่งของ กตัญญูทเวที่แบ่งเป็น๒ส่วนดังนี้กตัญญูคือบุคคลผู้รู้คุณท่านกตเวที่คือบุคคลผู้ตอบแทนหรือสนอง คุณผู้มีพระคุณกตัญญูทเวที่เป็นคุณธรรมที่สำคัญสำหรับมนุษยชาติเป็นคุณธรรมพื้นฐานของ มนุษย์และเป็นสัญลักษณ์ของคนดี ตามหลักทางพระพุทธศาสนา ในมงคลสูตร ๓๘ ประการ ได้

กล่าวถึงสิ่งที่เป็นมงคล หนึ่งในบรรดามงคลทั้งปวงนั้น ได้กล่าวถึง มาตานิตุอุปภูฏาน^๒ แปลว่า การบำรุงเลี้ยงดูมารดาบิดา ทั้งนี้ เมื่อมารดาและบิดาผู้อนุเคราะห์แก่บุตร ท่านเรียกว่า พรหม บุรพาจารย์ และอาหุเนยบุคคลของบุตรทั้งหลาย และลักษณะของความกตัญญูทวาทินั้นต้องเป็นคนดีคนดี ย่อมมีความกตัญญูทวาทิเป็นผู้ที่หนักแน่นอดทนให้การดูแลบำรุงรักษาบิดามารดาให้อยู่เป็นสุข ความกตัญญูเป็นเรื่องเกี่ยวกับการทดแทนบุญคุณที่บุคคลอื่นทำดีกับตนเองลักษณะสำคัญของความกตัญญูทวาทิคือเป็นคนที่มีความซื่อสัตย์สุจริตทั้งต่อตนเองและผู้อื่นหากไม่มีกตัญญูทวาทิที่เกิดขึ้นไม่ได้หรือหากมีเฉพาะกตัญญูแต่ไม่มีกตเวทิตาความกตัญญูทวาทิที่ไม่สมบูรณ์ไม่เกิดการกระทำตอบแทนคุณที่เป็นรูปธรรมและความกตัญญูทวาทิที่สมบูรณ์ต้องเป็นสัมมาทิฐิคือถูกต้องตามทำนองคลองธรรมไม่ผิดศีลธรรมไม่ผิดกฎหมายบ้านเมืองไม่ขัดระเบียบวินัยขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของสังคมผู้ปฏิบัติตนอยู่ในความกตัญญูย่อมตั้งอยู่ในภูมิของสัตบุรุษคนดีเป็นผู้มีคุณค่าน่ายกย่องสรรเสริญเหมือนแก้วอันประเสริฐ

๕.๑.๒ ระดับความคิดเห็นของ นักเรียนโรงเรียนตะพานหิน อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร

จากผลการวิจัย พบว่า ระดับความคิดเห็นของ นักเรียนโรงเรียนตะพานหิน อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร โดยภาพรวม นักเรียนมีความคิดเห็นต่อการแสดงความกตัญญูทวาทิ ที่พึงกระทำต่อมารดาบิดา ของนักเรียนโรงเรียนตะพานหินอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.00$) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการแสดงความกตัญญูทวาทิ ที่พึงกระทำต่อมารดาบิดา ของนักเรียนโรงเรียนตะพานหิน อยู่ในเกณฑ์ที่ดี เนื่องจากนักเรียนมีการปฏิบัติต่อบิดามารดาตามหลักการที่บุตรธิดาพึงปฏิบัติต่อบิดามารดา เมื่อพิจารณาทางด้านสมรรถนะที่จะนำมาอภิปรายได้ดังนี้

๑) ระดับความ คิดเห็น ของนักเรียนโรงเรียนตะพานหิน อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร ด้านบุตรที่เราเลี้ยงมาแล้วจักเลี้ยงเรา พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นต่อการแสดงความกตัญญูทวาทิ ที่พึงกระทำต่อมารดาบิดา ของนักเรียนโรงเรียนตะพานหิน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.00$) เนื่องจากนักเรียนได้มีการดูแลบิดามารดาขณะที่เป็นนักเรียนก็สามารถที่จะเลี้ยงดูท่านได้ทั้งในด้านของการจัดเตรียมอาหารและน้ำดื่มรวมทั้งเรื่องของการจัดสถานที่ให้ท่านนอนพักผ่อน และการดูแลเรื่องของการบิณฑบาต ตามสมควรที่จะทำได้ ทำให้ผลของการ วิจัยออกมาอยู่ในระดับ

^๒ อย.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๓/๑๐๗.

มากซึ่งสอดคล้องกับหลักสังคหวัตถุ ๔^๓ แปลว่า ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคี หมายถึง การกระทำการสงเคราะห์ที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของกันและกัน ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับคนทุกคนและทุกสังคม ตั้งแต่บิดามารดากับบุตรธิดาสามีกับภรรยา มิตรกับมิตร เพื่อนบ้านกับเพื่อนบ้าน ศิษย์กับครูอาจารย์ จนกระทั่งประชาชนระหว่างประเทศ เพราะเป็นรากฐานแห่งการอยู่ร่วมกันด้วยดี เป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญู และความเจริญก้าวหน้าทั้งส่วนตัวและส่วนรวม และสอดคล้องกับ พระไตรปิฎกว่า ในการบำรุงเลี้ยงบิดามารดานั้นพระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า แม้บุคคลนั้นเป็นพระภิกษุก็ต้องเลี้ยงดู ในอรรถกถาเกสัชชกรณวัตถุ ตติยปารชิกกล่าวว่ ถ้าภิกษุนำมารดาไปยังวิหารปรนนิบัติอยู่หรืออย่าถูกต้องพึงทำปริกรรมทุกอย่าง พึงให้ของเคี้ยวของบริโภครด้วยมือตนเอง ส่วนบิดา ภิกษุพึงทำกิจทั้งหลายมีการให้อาบน้ำ และการนวด เป็นต้น บำรุงด้วยมือของตนเหมือนอย่างบำรุงสามเณร ฉะนั้น แมื่อนามภิกษุบิณฑบาต (บิณฑบาตที่ภิกษุยังมีได้แต่ต้อง)ภิกษุให้แก่บิดามารดา ก็ไม่เป็นอาบัติ ไม่เป็นการยังสัทธาไทยให้ตกไปหรือไม่ให้เสียสัทธา ภิกษุให้สิ่งของของตนแก่บิดามารดาของตนโดยนำไปให้เอง หรือให้คนอื่นนำไปให้ก็ได้ หรือเรียก บิดามารดามารับเอง ใช้คนอื่นไปเรียกท่านให้มารับเอา ก็ได้ไม่เป็นอาบัติ^๔และสอดคล้องกับ บทความของ **พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)**^๕ กล่าวถึงลักษณะของคนมีความกตัญญูตเวทีไว้ว่าอาการที่แสดงออกต่อผู้มีพระคุณ ๒ ลักษณะคือ ๑. ประกาศคุณท่านคือการประกาศว่าผู้มีพระคุณของเราคืออะไร ๒. ตอบแทนคุณท่านคือเมื่อรู้ว่าท่านมีคุณหรือมีอุปการะต้องตอบแทนเช่นผู้มีพระคุณเป็นพ่อแม่บุตรธิดาสามารถตอบแทนได้ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **นัยนา นามเข็ม**^๖ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์การบำรุงบิดามารดาตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ผลการศึกษาพบว่า หลักธรรมตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเถรวาทที่เกี่ยวข้องกับการบำรุงบิดามารดา โดยกล่าวถึงการบำรุงบิดามารดาทั้งการบำรุงทางร่างกายและการบำรุงทางใจ รวมทั้งการบำรุงที่เป็นโลกียะและโลกุตระ แนวคิดอีก ๒ ประการคือบิดามารดาเป็นผู้ทำอุปการะก่อนจึงเรียกว่า บุพการี ส่วนบุตรธิดาเป็นผู้รู้อุปการะที่พ่อแม่ทำแล้วและตอบแทนจึง

^๓ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๓/๒๕๕.

^๔ พระสิริมังกลาจารย์, **มังคลัตถปิณีแปลเล่ม ๒**, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย , ๒๕๓๖), หน้า ๒๐๕ -๒๑๒.

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **คุณบิดามารดาสุดพรรณามหาศาล**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา และสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๕), หน้า ๕๖.

^๖ นัยนา นามเข็ม, ศึกษาวิเคราะห์การบำรุงบิดามารดาตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเถรวาท , **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)** , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้าบทคัดย่อ.

เรียกว่า กตัญญูกตเวทิตะ นอกจากนั้นยังมีแนวคิดที่ควรปลูกฝังให้มีในใจของบุตรธิดาอีกมีการละ ๖ และ ทิศ ๖ เป็นต้น

๒) ระดับความคิดเห็นของของนักเรียนโรงเรียนตะพานหิน อำเภอตะพานหิน จังหวัด พิจิตร ด้านบุตรจักช่วยทำกิจของเรา พบว่า ระดับความคิดเห็นของนักเรียนโรงเรียนตะพานหิน อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตรต่อการแสดงความกตัญญูกตเวทิตะ ที่พึงกระทำต่อมารดาบิดา อยู่ใน ระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๕$) เนื่องจากนักเรียนได้มีการ ช่วยทำกิจของมารดาบิดา เช่นการหุงข้าว ทำกับข้าวเก็บกวาดบ้านถูบ้านและดูแลความเรียบร้อยภายในบ้านและยังมีการช่วยทำธุระนอกบ้าน แทนบิดามารดาเพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระของมารดาบิดา ทำให้ผลของการ วิจัยออกมาอยู่ในระดับ มากและสอดคล้องกับ พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ)^๗ กล่าวถึงคำว่า กตัญญูกตเวทิตะเป็นคำ ที่มาด้วยกันเมื่อกล่าวถึงความกตัญญูก็ต้องกล่าวถึงกตเวทิตะไปโดยปริยายเพราะในทางปฏิบัติ คุณธรรม ๒ ข้อนี้ไม่สามารถแยกจากกันได้เมื่อกล่าวโดยสรุปความกตัญญูก็คือความรู้และการยอมรับรู้ในบุญคุณ อำนาจ จันเงิน^๘ กล่าวไว้ว่าความสำคัญของความกตัญญูกตเวทิตะเป็นคุณธรรมที่สำคัญ สำหรับมนุษยชาติเป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ทำให้มีความสัมพันธ์กันในสังคมมนุษย์และเป็น บ่อเกิดแห่งความรับผิดชอบต่อความเป็นมนุษย์และเป็นคุณธรรมเบื้องต้นของมนุษย์ธรรมทั้งหลาย และสอดคล้องกับเนื้อหาในพระไตรปิฎกว่า บุตรธิดาต้องเอาใจ ใส่ในกิจธุระของบิดามารดา ประหนึ่งว่าเป็นงานของตนเอง ช่วยทำงานของท่านให้เท่ากับงานของตนเอง การงานอะไรเป็นธุระ ของบิดามารดาที่จะช่วยได้ ไม่ควรปล่อยให้บิดามารดาทำเอง บุตรธิดาต้องทำแทน แม้งานบางอย่าง พอจะทำเองได้ ก็ให้อินดีทำ อย่าให้ถึงกับ

ให้ท่านออกปากใช้ หรือเมื่อบิดามารดาใช้ก็รับทำด้วยความยินดี^๙ ขมรมผู้รักบุญ^{๑๐} ได้กล่าวถึง ความกตัญญูของพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) หลวงปู่วัดปากน้ำภาษีเจริญในตอนหนึ่งไว้ว่า พระเดชพระคุณในวัยเด็กท่านได้ศึกษาเล่าเรียนจนสามารถอ่านเขียนทั้งหนังสือไทยและขอมได้

^๗ พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ), กตัญญูกตเวทิตะเป็นเครื่องหมายของคนดี, (กรุงเทพมหานคร :ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๖-๗.

^๘ อำนาจจันเงิน, การพัฒนาความกตัญญูกตเวทิตะตามแนวคิดพระวรวงศ์เธอ (ทองน้อย กิตติทินโน), วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (ภาควิชาสารัตถบัณฑิตศึกษา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐๘.

^๙ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๗/๓๗๖.

^{๑๐} ขมรมผู้รักบุญ, คำสอนหลวงปู่โสดปัจจุบันพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เอส.เอ็ม.เคพรินต์ติ้ง, ๒๕๕๑), หน้า ๕๕.

คล่องแคล่วเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วท่านก็กลับมาช่วยบิดามารดาประกอบอาชีพค้าขายจนอายุ ๑๔ ปีเศษบิดาถึงแก่กรรมท่านเป็นลูกชายคนโตจึงต้องหาเลี้ยงครอบครัวแทนบิดาอายุ ๑๕ ปีเศษท่านเกิดกรรมสังเวยว่าการหาเงินเลี้ยงชีพนั้นลำบากท่านอยากออกบวชเพื่อแสวงหาหนทางพ้นทุกข์และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูสิทธิธรรมรักษิต (บังคม สุขธรรม)^{๑๑} กล่าวไว้ในการศึกษาวิธีการประยุกต์ใช้หลักธรรมสำหรับหน้าที่ของบุตรธิดาในสังคมไทยปัจจุบันดังนี้บุตรธิดาที่ดีพึงประคับประคองจิตใจของมารดาบิดาพึงบำรุงเลี้ยงมารดาบิดาให้มีโสมนัสอยู่เสมอไม่ทำให้ท่านทุกข์ใจลำบากใจตรอมใจหรือกระทำจิตใจของมารดาบิดาให้หม่นหมองอยู่ในโอวาทรับฟังคำบอกคำเตือนของมารดาบิดาแม้ในการเลี้ยงทางกายด้วยวัตถุต่าง ๆ นั้นก็ต้องมีจิตใจเจืออยู่ด้วยตลอดเวลา ในขณะที่บำรุงด้วยปัจจัย ๔ ก็ต้องให้ด้วยความเคารพด้วยความรักด้วยการบูชาดังนักปราชญ์กล่าวว่า หากบุตรเพียงแต่เลี้ยงดูมารดาบิดาให้อาหารอย่างเพียงพอมีที่ให้อยู่อาศัยมีเสื้อผ้าให้สวมใส่เข้าไปรักษายามเจ็บป่วยและมีความรักแต่ปราศจากความรู้สึกรักเคารพและเชื่อฟังอย่างลึกซึ้งต่อมารดาบิดา

๓) ระดับความคิดเห็นของของนักเรียนโรงเรียนตะพานหิน อำเภอตะพานหิน

จังหวัดพิจิตร ด้านวงศ์ตระกูลจัดดำรงอยู่ได้นาน พบว่า ระดับความคิดเห็นของนักเรียนโรงเรียนตะพานหิน อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตรต่อการแสดงความกตัญญูทดแทนที่พึงกระทำต่อมารดาบิดาอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๗$) เนื่องจากนักเรียนได้แสดงความคิดเห็นว่าสามารถรักษาวงศ์ตระกูลได้นาน เช่น การกราบไหว้บิดามารดาก่อนออกจากบ้านและกับเข้าบ้านประพาศดินให้เป็นคนขยันตั้งใจศึกษาเล่าเรียนและการให้กำลังใจบิดามารดากล่าวคำขอบคุณเวลาท่านให้สิ่งของหรือเงินรวมทั้งการเป็นคนประหยัดมัธยัสถ์เพื่อเป็นการช่วยเหลือด้านการเงินในครอบครัวและ การไม่ทำให้เกิดเรื่องเสียหยาแก่วงศ์ตระกูล ไม่เป็นคหิความให้เสียชื่อเสียงมารดาบิดา ผลการวิจัยจึงออกมาในระดับมาก ซึ่งตรงกับหลัก สาราณียธรรม ๖^{๑๒} หมายถึง ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำให้มีความเคารพนับถือช่วยเหลือกันและกันและสามัคคีพร้อมเพรียงกัน อันจะทำให้คนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขประกอบด้วยธรรม ๖ ประการ ซึ่งสอดคล้องกับ พระไตรปิฎกว่าวงศ์ตระกูลที่จะดำรงอยู่ได้นานนั้น จำต้องอาศัยความสามัคคีแห่งญาติพี่น้อง ที่ที่ความรักใคร่กลมเกลียวกันเป็นปึกแผ่นแน่นหนาประดุจดังความหนาทิบแห่งกอไผ่ที่มีหนามแหวดล้อมอยู่รอบข้างวงศ์สกุลจึงควรมีความรัก และสามัคคีกันในหมู่ญาติพี่น้อง ทุกคนหันหน้าเข้าปฏิบัติดีต่อกัน ผู้อ่อน

^{๑๑} พระครูสิทธิธรรมรักษิต (บังคม สุขธรรม), การศึกษาวิธีการประยุกต์ใช้หลักธรรมสำหรับหน้าที่ของบุตรธิดาในสังคมไทยปัจจุบัน, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๑, หน้า ๒๐๕-๒๑๒.

^{๑๒} ที.ป.า. (ไทย) ๑๑/๓๑๗/๒๕๗, อ.ง.น.ก. (ไทย) ๒๒/๒๘๒๓-๓/๒๑-๓.

วัยกว่าด้วยลาภยศ หรืออำนาจวาสนา ก็ไม่หึงอวดดีทะนงตน คงเคารพญาติ ผู้มีวัยเสมอกันก็นับถือ กันให้สมกับชั้นฐานะวัย หรือผู้ที่ใหญ่กว่าก็แสดง อหังการไม่ตรีแก่น้องๆ และญาติผู้น้อย ซึ่งแต่ละฝ่ายรักสามัคคีกันก็เป็นการสืบวงศ์สกุล

ให้ดำรงมั่นคงอยู่ดังเดิมได้^{๑๓} และบทความของ **ส. ผ่องสวัสดิ์**^{๑๔} ได้กล่าวว่าการรักษาวงศ์ตระกูลให้มีความมั่นคงพ่อแม่จะต้องเป็นแบบอย่างให้ลูกเห็นลักษณะนิสัยและเมื่อพ่อแม่ประหยัดเป็นแบบอย่างให้ลูกดูการเพาะนิสัยต้องทำตั้งแต่ลูกยังเล็ก ๆ

๔) ระดับความคิดเห็นของของนักเรียนโรงเรียนตะพานหิน อำเภอตะพานหิน

จังหวัดพิจิตรด้านบุตรจกปฏิบัติตนให้สมควรรับทรัพย์มรดกไว้ พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นต่อการแสดงความกตัญญูกตเวที ที่พึงกระทำต่อมารดาบิดา ของนักเรียนโรงเรียนตะพานหิน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.04$) เนื่องจากนักเรียนที่แสดงความคิดเห็นส่วนใหญ่ได้แสดงความคิดเห็นว่าเป็นบุตรที่ดีสามารถปฏิบัติตนให้สมควรรับมรดกไว้ได้ คือจะไม่ปฏิบัติตนให้ตกไปอยู่ในทางแห่งความเสื่อมหรือทางที่ทำให้เสียทรัพย์รวมทั้งการสนทนากับท่านด้วยวาจาสุภาพและมีการให้ของขวัญกับท่านในโอกาสสำคัญและไม่แสดงความโกรธเคืองไม่ได้เถียงเมื่อถูกท่านตำหนิหรือการอบรมสั่งสอนไม่ปฏิบัติตนเป็นคนดื้อดองเสียดสี ผลการวิจัยจึงออกมาอยู่ใน ระดับมาก ซึ่งตรงกับ **หลักธรรมการะ**^{๑๕} หมายถึง ความเคารพ ความนับถืออย่างหนักแน่น ความเอื้อเฟื้อด้วยกิริยาที่นอบน้อม เช่น การลูบรับ การคำนับ หรือการทำอภิวาท เป็นต้น รวมถึงการประพฤติมารยาทอย่างอื่นด้วยความตั้งใจ ไม่กระด้างกระเดื่อง การแสดงความเคารพนอบน้อมต่อบุคคลหรือสิ่งที่ควรเคารพนอบน้อม เป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญู ความเคารพในบุคคลที่ควรแก่การเคารพ เช่น พระรัตนตรัย บิดามารดา ครูอาจารย์ หรือญาติผู้ใหญ่ ตลอดจนความเคารพในสิ่งมีชีวิต ย่อมเป็นเหตุให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองแก่ผู้มีความเคารพในทางพระพุทธศาสนา และ**หลักมรณวาสธรรม** ^{๑๖} เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาสำหรับผู้ครองเรือน เรียกว่าความปรารถนาของผู้ครองเรือน ย่อมปรารถนาที่จะให้ชีวิตในครอบครัวมีความราบรื่น ไม่ต้องการให้เกิดความแตกแยก หรือทะเลาะเบาะแว้ง อันนำมาซึ่งความร้าวฉาน ถ้าบุคคลผู้อยู่ร่วมกันในแต่ละฝ่ายมีความรู้สึกสำนึกในอุปการคุณของกันและกัน ย่อมทำให้มีชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข สามารถที่จะป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าวไม่ให้เกิดขึ้นได้ มรณวาสธรรมนั้น มี ๔ ประการ และสอดคล้องกับบทความใน **พระไตรปิฎก**

^{๑๓} ที.ป.า. (ไทย) ๑๑ / ๓๓๐ / ๓๓๐ - ๓๓๑.

^{๑๔} ส. ผ่องสวัสดิ์, **คัมภีร์ปฏิรูปมนุษยภาคครอบครัวอบอุ่น**, หน้า ๑๐๗-๑๐๘.

^{๑๕} อ.จ.น.ก. (ไทย) ๒๒/๓๐๓/๓๖๘.

^{๑๖} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๔๕/๓๑๖.

บุตรธิดาต้องประพัตดินเป็นคนดีให้เหมาะสมกับความเป็นทาสที่ควรรับทรัพย์มรดกของวงศ์ตระกูลและรักษาทรัพย์นั้นไว้ให้ได้ เพราะเมื่อบุตรธิดาประพัตดิน เป็นพลเมืองดี มีวิริยะอุตสาหะในการประกอบอาชีพโดยสุจริตชอบธรรม ไม่หลงใหลในอบายมุข อันเป็นทางแห่งความเสื่อมของทรัพย์สมบัติ และเป็นที่ตั้งแห่งการล่มสลายของวงศ์สกุลแล้ว บิดามารดาย่อมยินดีมอบทรัพย์มรดกให้ ถ้าบุตรธิดาหลงในอบายมุข บิดามารดาอย่ามัวใจไม่ลงที่มอบทรัพย์มรดกให้ เพราะกลัวความเสื่อมสลายแห่งทรัพย์สมบัติที่สะสมไว้ อบายมุขนั้นมีอยู่ ๖ ประการคือ^{๑๑} และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระเทพรัตนมุนี (สายพงศ์ โอนมปญฺโญ / กongsin) ^{๑๒} ได้กล่าวไว้ในศึกษาการแก้ปัญหาของเด็กและเยาวชนในเขตเทศบาลนครอุดรธานีจังหวัดอุดรธานีด้วยหลักกตัญญูทศวิถีตามธรรมกล่าวได้ว่าลักษณะของคนมีความกตัญญูทศวิถีที่ทำให้ทราบด้วยอาการที่แสดงออกต่อผู้ที่มีพระคุณ ๒ ลักษณะด้วยกันได้แก่ ๑. ประกาศคุณท่านคือการประกาศว่าผู้มีพระคุณของเราดีอย่างไรบ้างเช่นถ้าผู้มีพระคุณเป็นมารดาบิดาจะต้องกล่าวสรรเสริญยกย่องมารดาบิดาให้คนอื่นฟังว่าท่านดีกับเราอย่างไรที่ ๒. ตอบแทนคุณท่านคือเมื่อรู้ว่าท่านมีคุณหรือมีอุปการะต้องตอบแทนเช่นถ้าผู้มีพระคุณเป็นมารดาบิดาบุตรธิดาสามารถตอบแทน พระพุทธศาสนาเห็นว่าการตอบแทนสูงสุดที่บุตรพึงกระทำต่อมารดาบิดาได้แก่การสามารถทำให้มารดาบิดามีศรัทธาคือความเชื่ออย่างถูกต้องมีศีลคือกายวาจาที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นมีจาคะคือการเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และมีปัญญา ๑ คือความรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งต่างๆตามความเป็นจริง

๕) ระดับความคิดเห็นของของนักเรียนโรงเรียนตะพานหิน อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร ด้านเมื่อเราทั้งสองตายไป บุตรจักทำบุญอุทิศให้ พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นต่อการแสดงความกตัญญูทศวิถี ที่พึงกระทำต่อมารดาบิดา ของนักเรียนโรงเรียนตะพานหิน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.00$) เนื่องมาจากนักเรียนได้มีการสวดมนต์การนั่งสมาธิและการร่วมกิจกรรมทำบุญใส่บาตรของทางโรงเรียนและการทำบุญในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและร่วมงานบุญทอดกฐิน จึงได้ทำการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับท่านที่ล่วงลับไปแล้ว จึงทำให้ ผลการวิจัยจึงออกมาอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับบทความใน พระไตรปิฎก ว่าเมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้หมายความว่าการทำงานบุญในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นความดีเพราะเป็นการสั่งสม

^{๑๑} ที.ป. (ไทย) ๑๑ / ๒๔๗ / ๒๐๑๒.

^{๑๒} พระเทพรัตนมุนี (สายพงศ์ โอนมปญฺโญ / กongsin), ศึกษาการแก้ปัญหาของเด็กและเยาวชนในเขตเทศบาลนครอุดรธานีจังหวัดอุดรธานีด้วยหลักกตัญญูทศวิถีตามธรรม , วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๒. หน้า๗.

บุญเป็นเหตุนำความสุขมาให้^{๑๙} และบุคคลผู้กระทำบุญย่อมประสบกับห้วงแห่งบุญกุศลเพราะฉะนั้น การทำบุญกุศลแก้บิดามารดาหรือการทำให้ท่านมีจิตใจเลื่อมใสศรัทธาในคุณพระรัตนตรัยในขณะที่ ท่านมีชีวิตอยู่ดังนั้นเมื่อมีโอกาสดังกล่าวจึงควรทำบุญให้ท่านตัวอย่างเช่นทำบุญในวาระครบรอบวันเกิด หรือพาท่านเหล่า นั้นไปบำเพ็ญบุญกุศลในสถานที่ต่างๆเพื่อช่วยกระตุ้นให้จิตใจนุ่มไปในเรื่อง ความดีและเป็นการเพิ่มบุญกุศลให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้นเมื่อท่านสิ้นชีวิตไปแล้วบุตรควรรับ ภาระหน้าที่ต่างๆเริ่มตั้งแต่ประกอบพิธีศพจนกระทั่งการปลงศพตามประเพณีทางศาสนา นอกจากนี้ พึงหาโอกาสอันเหมาะสมบำเพ็ญกุศลทักษิณตามวาระตัวอย่างเช่นการทำบุญครบรอบวันตายเจ็ด วันหรือร้อยวันเป็นต้นการทำบุญอุทิศเป็นหน้าที่ของบุตรพึงกระทำให้แก่บิดามารดาทั้งในขณะที่ ท่านมีชีวิตอยู่และหลังจากท่านเสียชีวิตแล้ว และยังสอดคล้องกับ พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันท ภิกขุ) กล่าวว่า การทำบุญอุทิศผู้ที่ล่วงลับไปแล้วนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ปุพพะเปตะพลี และญาติพลี ต้องทำบุญบังสุกุลกรวดน้ำอุทิศส่วนบุญกุศลไปให้บุคคลที่ล่วงลับไปแล้ว การทำบุญอุทิศให้บิดา มารดานี้เป็นหน้าที่ของบุตรและธิดาทุกคนการบำรุงบิดามารดาจากโลกนี้ไปแล้วจึงคิดถึงอุปการคุณ ยากตอบแทน เมื่อถึงเวลาเช่นนี้ผู้ไม่เลื่อมใสศรัทธาบิดามารดาอย่าเสียใจ ย่อมเดือดร้อนภายหลังว่า เรา สามารถพอที่จะเลี้ยงดูบิดามารดาผู้แก่ชราได้ก็มิได้เลี้ยงดูท่าน^{๒๐} และสอดคล้องกับงานวิจัยของพระ มหาอภิวชิษฐ์ ชีรปญโญ^{๒๑} กล่าวว่าความกตัญญูที่บุตรธิดาพึงมีต่อบิดามารดานั้นถือได้ว่าเป็น พื้นฐานแห่งความดีคือรากฐานของมนุษย์ดังที่ขงจื้อกล่าวว่ายามพ่อแม่มีชีวิตอยู่รู้จักปรนนิบัติรับใช้ ท่านอย่างจริงใจยามพ่อแม่จากไปยังระลึกอาลัยอยู่เสมอบุตรธิดาที่มีความกตัญญูจะต้องแสดงออก ทั้งทางกายวาจาและใจการกระทำของมนุษย์ไม่มีอะไรยิ่งใหญ่กว่าการกตัญญูต่อบิดามารดา เพราะความกตัญญูเป็นกฎแห่งสวรรค์เป็นความเที่ยงธรรมของโลกและเป็นหน้าที่ของมนุษย์ที่พึง ปฏิบัติต่อกัน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง การแสดงความกตัญญูต่อบิดามารดาที่พึงกระทำต่อบิดามารดาบิดาขอ ง นักเรียนโรงเรียนตะพานหิน อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

^{๑๙} พ.ร. (ไทย) ๒๕/๑๑๘/๖๘.

^{๒๐} พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ) , กตัญญูต่อบิดามารดาที่เป็นเครื่องหมายของคนดี , (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๒).

^{๒๑} พระมหาอภิวชิษฐ์ ชีรปญโญ , การศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของขงจื้อกับพุทธปรัชญา เถรวาท, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๔๒), หน้า ๖.

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. การส่งเสริมการนำหลักธรรมมาปฏิบัติในการดำรงชีวิตของครอบครัว ชุมชน สังคม ยึดมั่นคุณธรรมจริยธรรมมีจิตสำนึกดีมีความกตัญญูทวด
๒. การส่งเสริมการสร้างต้นแบบของความกตัญญูทวดและให้ได้รับการยกย่องเชิดชู
๓. การส่งเสริมสนับสนุนการนำคุณธรรม จริยธรรมตามหลักศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น มาสู่การดำรงชีวิตในครอบครัว
๔. การจัดตั้งคลินิกให้คำปรึกษาปัญหาครอบครัวแก่นักเรียนโดยใช้หลักธรรม ทางพระพุทธศาสนาประยุกต์ใช้

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑. ควรเปิดเวทีให้นักเรียนได้แสดงออกและการมอบรางวัลให้กับนักเรียนที่เป็นยอดกตัญญู
๒. ควร กระตุ้นปลูกจิตสำนึกให้รู้จักรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเอง และสังคม มีระเบียบวินัยในตนเองโดยเริ่มจากครอบครัวก่อน
๓. ควรจัดกิจกรรมค่ายคุณธรรม เรียนพุทธศาสนวันอาทิตย์ การเข้าวัดฟังธรรม การบำเพ็ญภาวนา
๔. ควรส่งเสริมพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีจิตอาสาและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายเด็กและเยาวชนจิตอาสา

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาวิจัยในเชิงคุณภาพโดยการศึกษาพฤติกรรม การแสดง ความกตัญญูที่พึงกระทำต่อมารดาบิดาของนักเรียน
๒. ควรมีการศึกษา เปรียบเทียบ การแสดง ความกตัญญูทวดที่พึงกระทำต่อมารดา บิดาระหว่างนักเรียนและคณะครูผู้บริหาร โรงเรียนโดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
๓. ศึกษาการแสดงความกตัญญูทวดที่พึงกระทำต่อครูอาจารย์ของนักเรียน

